

LIETUVOS TSR VISUOMENINIO MAITINIMO RENTABILUMO 1961—1970 METAIS KITIMO TENDENCIJOS

V VENGRAUSKAS

TSKP XXIV suvažiavimo direktyvose dėl 1971—1975 metų liaudies ūkio vystymo penkmečio plano, greta kitų priemonių, numatoma visų materialinės gamybos šakų ir aptarnavimo sferos ūkiskaitinėse įmonėse bei organizacijose pilnai įgyvendinti ekonominę reformą.

Tačiau praeitame penkmetyje, skirtingai nuo daugumo liaudies ūkio šakų, prekyboje ir visuomeniniame maitinime ekonominė reforma nebuvo plačiau įgyvendinama. Viena iš svarbiausių kliūčių ekonominei reformai pilnai įgyvendinti ir tuo pačiu pereiti prie pilnosios ūkiskaitos yra žemas visuomeninio maitinimo organizacijų ūkinės veiklos rentabilumo lygis. Anai, Lietkoopsąjungos ir Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis 1970 metais buvo atitinkamai 2,97% ir 0,71% nuo apyvartos, 1971 metais 2,97% ir -0,42%, o 1972 metais 1,73% ir -0,36%. Visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis, leidžiantis pradėti plačią mastu įgyvendinti ekonominę reformą, autoriaus apskaičiavimais, turėtų būti apie 4% nuo apyvartos.

Dabartinis Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumas dar neleidžia pradėti plačiai įgyvendinti veiksmingą ekonominio skatinimo sistemą. Tačiau, nepaisant to, ji jau yra įgyvendinama. Tuo tarpu Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis yra labai žemas. Todėl naujoji ekonominio skatinimo sistema jame planuojama įdiegti tik penkmečio pabaigoje. Tačiau, jeigu nebus imtasi radikalių priemonių šiam lygiui žymiai pakelti, vargu ar šis įgyvendinimas duos žymesnį ekonominį efektą.

Išdėstyti teiginiai kelia du svarbius klausimus:

1) kodėl Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis yra žymiai aukštesnis už Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygį;

2) ar šis skirtumas išliks ir ateityje.

Norint atsakyti į abu klausimus, reikia išnagrinėti abiejų sistemų rentabilumo kitimą per praeitą laikotarpį, nustatant pagrindines jo tendencijas bei veiksnius, turėjusius lemiamos įtakos rentabilumui. Smulkesnei analizei paimti abiejų sistemų praėjusio dešimtmečio visuomeninio maitinimo rezultatai.

Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygiai 1961—1970 metais žymiai skyrėsi (1 lentelė). Vartotojų kooperacijoje šis lygis buvo žymiai aukštesnis, o Prekybos ministerijoje — tik 1966 ir 1967 metais buvo priartėjęs prie Lietkoopsąjungos lygio. Apskritai, Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo rentabilumas nag-

Lietuvos TSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos
visuomeninio maitinimo įmonių bendrųjų pajamų, antkainio, prekybinės nuolaidos,
gamybės ir cirkuliacijos kaštų rentabilumo kitimas 1961—1970 metais¹
(procentais nuo apyvartos)

Rodikliai	Metai											
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	
BENDROSIOS PAJAMOS												
Prekybos ministerija	17,75	18,51	17,65	17,53	18,22	19,26	21,55	22,02	22,26	22,42	23,08	
Lietkoopsąjunga	14,27	14,09	14,38	14,63	14,89	15,30	16,43	16,83	17,53	17,71	20,06	
tame tarpe:												
Visuomeninio maitinimo antkainis												
Prekybos ministerija	12,84	12,66	12,39	12,10	12,83	13,80	13,99	14,49	14,60	14,95	15,00	
Lietkoopsąjunga	11,52	11,75	11,66	11,74	11,89	12,08	12,45	12,84	12,95	12,99	14,16	
Prekybinė nuolaida												
Prekybos ministerija	4,91	5,85	5,26	5,43	5,39	5,46	7,56	7,53	7,66	7,31	8,08	
Lietkoopsąjunga	2,75	2,34	2,72	2,89	3,00	3,22	3,97	3,99	4,58	4,72	5,90	
Gamybos ir cirkuliacijos kaštai												
Prekybos ministerija	18,14	18,09	17,22	17,64	17,67	20,29	20,91	21,00	21,96	22,07	22,42	
Lietkoopsąjunga	10,85	11,73	12,16	13,23	13,66	15,43	16,38	15,21	16,37	16,09	17,09	
Rentabilumas²												
Prekybos ministerija	-0,02	0,45	0,48	-0,05	0,59	-0,90	0,70	1,04	0,33	0,38	0,71	
Lietkoopsąjunga	3,44	2,28	2,23	1,46	1,25	1,00	1,03	1,59	1,40	1,62	2,97	

¹ Lentelė sudaryta, remiantis LTSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos centrinių buhalterijų duomenimis.

² Rentabilumo lygis daugeliu atvejų skiriasi, palyginti su gautu, iš bendrųjų pajamų atėmus gamybės ir cirkuliacijos kaštų lygį, nes bendrosios pajamos yra tik iš realizacijos.

rinėjama laikotarpiu turėjo tendenciją didėti, tačiau ši tendencija žymiau išryškėjo tik paskutiniais nagrinėjamo laikotarpio metais. Tuo tarpu Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumas nagrinėjamu laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti. Cia būdingi du laikotarpiai: 1961—1965 metais rentabilumo lygis kasmet mažėjo, o 1966—1970 metais (išskyrus 1968 metus) — kasmet didėjo. Vis dėlto 1970 metais Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis tebebuvo žemesnis už 1960 metų lygį.

Abiem sistemoms nagrinėjama laikotarpiu yra būdingi spartūs visuomeninio maitinimo apyvartos ir tinklo augimo tempai, žymūs teigiami struktūriniai tinklo ir apyvartos pakitimai. Sparčiai plėtėsi visuomeninio maitinimo tinklas pramonės įmonėse, įstaigose ir organizacijose, bendrojo lavinimo, specialiosiose vidurinėse ir aukštosiose mokyklose. Dėl to žymiai padidėjo savos produkcijos procentinė dalis bendrojoje abiejų sistemų visuomeninio maitinimo apyvartoje (nuo 48,8% 1960 metais iki 61,8% 1970 metais Prekybos ministerijoje ir atitinkamai nuo 29,9% iki 44,7% Lietkoopsąjungoje). Taigi visuomeninis maitinimas respublikoje ėmė vis labiau vykdyti pagrindinę savo funkciją — organizuoti aprūpinti visiškai vartojimui paruoštais maisto produktais socialistinės visuomenės narius. Tai neišvengiamai mažino jo rentabilumą.

Skirtingam bendram abiejų sistemų visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui, tiek nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, tiek jo pabaigoje, didžiausios įtakos turėjo nevienoda savos gamybos produkcijos procentinė dalis bendrojoje apyvartoje. Tačiau tiksliai apskaičiuoti, kiek dėl savos gamybos procentinės dalies padidėjimo bendrojoje apyvartoje nagrinėjama laikotarpiu padidėjo abiejų sistemų gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis (dėl statistinės atskaitomybės formų netobulumo ir abiejų sistemų specifinių ypatybių), — neįmanoma. Tiesa, tokius apskaičiavimus sąlygiškai galima atlikti pagal Ukrainos Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo instituto siūlomą formulę¹. Tačiau ir šiuo atveju „K“ reikšmė surandama iš faktinių duomenų. Be to, norint surasti „a“ reikšmę, reikia atlikti didelius specialius tyrinėjimus gausiame įvairių visuomeninio maitinimo vienetų skaičiuje, todėl praktiškai naudojamosi minėtojo instituto nustatyta „a“ reikšmė. Tačiau mūsų respublikos Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo tinklo struktūra, atskirų įmonių tipų savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje savos gamybos apyvartoje ir šios produkcijos darbo imlumas yra skirtingi. Todėl, naudojant minėtą formulę ir tą pačią „a“ reikšmę, apskaičiuojant mūsų respublikos (abiejų nagrinėjamų sistemų) gamybos ir cirkuliacijos kaštų prieaugį, padidėjus savos gamybos produkcijos daliai bendrojoje apyvartoje vienu punktu, neatsižvelgiama į respublikos specifiką, dėl to gaunami rezultatai yra labai sąlygiški.

Pagal šią formulę atlikti skaičiavimai parodė, kad Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštai 1970 metais, palyginti su 1960 metais, galėjo padidėti atitinkamai 2,21 ir 2,37 punkto arba 20,4% ir 12,2%.

$$^1 K = \frac{u(a-1)}{c(a-1) + 100}, \text{ kur}$$

K — gamybos ir cirkuliacijos kaštų prieaugis, savos gamybos produkcijos daliai bendrojoje apyvartoje padidėjus vienu punktu;

u — kaštų lygis;

a — santykis tarp išlaidų vienam rubliui savos gamybos produkcijos ir pirktinių prekių;

c — savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje apyvartoje.

Taigi pagal šiuos, kaip minėta, labai sąlygiškus apskaičiavimus, Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis dėl aukštesnės savos gamybos produkcijos dalies bendrojoje apyvartoje, palyginti su Lietkoopsajunga, galėjo būti didesnis: 1960 metais — 2,07, 1965 metais — 2,28 ir 1970 metais — 2,72 punkto. Iš tikrųjų šis skirtumas buvo žymiai didesnis. Tam didžiausios įtakos turėjo kiti veiksniai: skirtingas darbo užmokesčio išlaidų lygis, nevienodas darbo našumas, skirtinga tinklo struktūra ir t. t. Kadangi apskaičiuotos apyvartos sudėties pakitimo įtaka gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui apima beveik visų kaštų straipsnių išlaidas (tame tarpe ir darbo užmokesčio išlaidas), tai, apskaičiuodami darbo užmokesčio išlaidų padidėjimo įtaką bendram gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui nagrinėjamu laikotarpiu, turėsime galvoje tik vidutinio metinio vieno darbuotojo darbo užmokesčio padidėjimo įtaką, kurią abiejose sistemose daugiausia sąlygojo minimalaus užmokesčio padidėjimas (1965 ir 1968 metais).

Dėl šio veiksnio žymiai padidėjo darbo užmokesčio išlaidos. Šis padidėjimas atitinkamai metais Lietkoopsajungoje sudarė 47,8% ir 57,5%, o Prekybos ministerijoje — 52,7% ir 55,4% visos 1961—1970 metais visuomeniniame maitinime padidėjusios darbo užmokesčio išlaidų sumos. Dėl to 1965 ir 1970 metais, palyginti su 1960 metais, Prekybos ministerijos ir Lietkoopsajungos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis padidėjo atitinkamai 1,49 ir 2,33 punkto bei 1,71 ir 3,2 punkto.

Didesnį šio veiksnio įtaką bendram 1965 ir 1970 metų Lietkoopsajungos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui, palyginti su Prekybos ministerija, iš dalies galima paaiškinti tuo, kad abiejose sistemose nagrinėjamu laikotarpiu skirtingai keitėsi vidutinis metinis vieno darbuotojo išdirbis. Šis rodiklis 1965 ir 1970 metais, palyginti su 1960 metais, padidėjo 10% ir 14%¹. Todėl, jeigu Prekybos ministerijoje šis išdirbis 1965 ir 1970 metais būtų buvęs toks pat kaip 1960 metais, tai bendras gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis 1965 ir 1970 metais būtų padidėjęs 1,47 ir 1,99 punkto. Tuo tarpu Lietkoopsajungos visuomeninio maitinimo vidutinis metinis vieno darbuotojo išdirbis 1965 ir 1970 metais, palyginti su 1960 metais, sumažėjo 11,6% ir 2,9%, dėl to bendras gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis 1965 ir 1970 metais padidėjo atitinkamai 1,22 ir 0,35 punkto. Tuo būdu, ir bendras vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu Lietkoopsajungos visuomeniniame maitinime augo sparčiau, negu Prekybos ministerijos visuomeniniame maitinime.

Tačiau, nors Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo vidutinis vieno darbuotojo išdirbis 1965 ir 1970 metais, palyginti su 1960 metais, ir padidėjo, vis dėlto jis buvo mažesnis už vidutinį vieno Lietkoopsajungos darbuotojo išdirbį. Šios sistemos visuomeninio maitinimo sąlyginis vidutinis metinis vieno darbuotojo išdirbis 1960 metais viršijo 27,5%, 1965 metais — 9,8% ir 1970 metais — 14,9% atitinkamų metų Prekybos ministerijos vidutinio metinio darbuotojo sąlyginio išdirbio lygį. Vien tik dėl žemesnio vidutinio vieno darbuotojo sąlyginio išdirbio Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštai 1960, 1965 ir 1970

¹ Vidutinis metinis vieno darbuotojo išdirbis apskaičiuotas nuo sąlyginės apyvartos. Sąlyginė apyvarta apskaičiuota iš abiejų sistemų atitinkamų metų atskirų prekių apyvartos struktūros, perskaičiuota pagal Ukrainos Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo instituto siūlomus atskirų prekių grupių darbo imlumo koeficientus. Žinoma, šie koeficientai, taikant juos mūsų respublikos sąlygoms, nepakankamai atspindi tikrąją padėtį, nes ir šiuo atveju neatsižvelgiama į respublikos visuomeninio maitinimo specifiką. Tačiau, autoriaus nuomone, apskaičiuojant darbo našumą, vis dėlto tiksliau yra remtis jų apskaičiuota sąlygine, negu faktine apyvarta.

metais padidėjo atitinkamai 2,61, 1,27 ir 1,97 punkto. Visų minėtų veiksmų įtaka gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui parodyta 2 lentelėje.

Taigi aukštesnį Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygį nagrinėjamu laikotarpiu galima iš esmės pateisinti. Tiesa, vienu veiksmų įtaka gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiui yra apskaičiuota labai sąlygiškai, o kitų (dėl duomenų stokos) iš viso nepavyko nustatyti. Kartu reikia pažymėti, jog būtina giliau išnagrinėti darbo našumą ir darbo užmokesčio išlaidas atskiruose šių sistemų visuomeninio maitinimo vienetuose. Tik gili atskirų vienetų darbo našumo ir darbo užmokesčio analizė įgalintų atskleisti pagrindinius veiksmus, turėjusius įtakos skirtumui tarp nagrinėjamų sistemų atskirų rodiklių. 1971 ir 1972 metais abiejų sistemų gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis tolydžio augo. 1972 metais, palyginti su 1970 metais, Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis padidėjo 0,65 punkto, o Lietkoopsąjungos — net 2,29 punkto. Šį faktą daugiausia sąlygojo tai, kad abiejų sistemų savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje apyvartoje per minėtus metus padidėjo nevienodai. Lietkoopsąjungos visuomeniniame maitinime ji padidėjo 9,1 punkto, o Prekybos ministerijos — 2,8 punkto. Pagal 1975 metų planą Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje apyvartoje turėtų pasiekti 68,7%, arba padidėti 4,1 punkto, palyginti su 1972 metais. Atsižvelgiant į 1971 ir 1972 metais pasiektus rezultatus, šį lygį galima laikyti esant realų. Tuo tarpu Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje apyvartoje pagal 1975 metų planą turėtų sudaryti 54,6% (kitaip tariant, padidėti tik 0,8 punkto), palyginti su 1972 metais pasiektu lygiu.

2 lentelė

Skirtumas tarp Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygio bei atskirų veiksmų įtaka šiam skirtumui 1960, 1965 ir 1970 m. (punktais)

	Metai		
	1960	1965	1970
Kaštų lygio skirtumas tame tarpe dėl	+7,29	+4,86	+5,33
a) aukštesnės savos gamybos produkcijos dalies bendrojoje apyvartoje	+2,07	+2,28	+2,72
b) žemesnio vidutinio vieno darbuotojo metinio sąlyginio išdirbio	+2,61	+1,27	+1,97
c) aukštesnio vidutinio vieno darbuotojo metinio darbo užmokesčio	+1,33	+1,53	+0,72
d) kitų veiksmų	+1,28	-0,12	-0,08

Pirmųjų penkmečio metų rezultatai rodo, kad Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo savos gamybos produkcijos dalis bendrojoje apyvartoje per penkmetį turėtų didėti sparčiau ir jo pabaigoje pasiekti 58—60%.

Apibūdinant 1961—1970 bei pirmųjų penkmečio metų abiejų sistemų gamybos ir cirkuliacijos kaštų augimo tendenciją, galima padaryti išvadą, jog, esant ikišiolinėms ekonominėms visuomeninio maitinimo veiklos sąlygoms ir žymiai nepakėlus jų organizavimo, techninio bei technologinio lygio, didėjant savos gamybos produkcijos daliai bendrojoje apyvartoje, atėityje jų lygis kils, o tuo būdu dar labiau pasireikš ir šios liaudies ūkio šakos rentabilumo tendencija.

Gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis parodo tik vieną organizacijos arba įmonės ūkinės-finansinės veiklos pusę. Tad ne mažiau svarbu išnagrinėti ir antrąją jos pusę — bendrąsias pajamas.

Abiejų sistemų bendrųjų pajamų lygio kilimui nagrinėjamu laikotarpiu nemaža įtaka turėjo prekybinės nuolaidos atskiroms prekių grupėms padidinimas, prekių apyvartos ir tinklo struktūros pasikeitimas. Prekybinės nuolaidos pagrindinėms visuomeninio maitinimo įmonių gaunamos prekėms padidinimas buvo susijęs su visuomeniniu maitinimo darbuotojų darbo užmokesčio padidinimu (1965 ir 1968 metais), nes iš esmės jos tik padengė išlaidas padidintam darbo užmokesčiui. Tiesa, nuo 1966 metų pradžios kai kurioms prekių grupėms įvesta didesnė prekybinė nuolaida ūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms, palyginti su neūkiskaitinėmis. Tai buvo susiję su ekonominės reformos įgyvendinimo pradžia, skatinant visuomeniniame maitinime kurti ūkiskaitines įmones ir įmones-kombinatus. Ši priemonė turėjo žymesnę įtaką Prekybos ministerijos visuomeniniam maitinimui, kur visi visuomeninio maitinimo vienetai apjungti į ūkiskaitines įmones. Dėl to ir Prekybos ministerijos visuomeninis maitinimas, 1961—1965 metais buvęs nuostolingas, 1966—1970 metais tapo, kad ir nežymiai, rentabilus. Tuo tarpu Lietkoopsąjungos visuomeniniame maitinime ši priemonė turėjo mažesnę reikšmę dėl to, kad daugumas jos visuomeninio maitinimo vienetų nebuvo apjungti į ūkiskaitines įmones. Pavyzdžiui, jeigu visos Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo įmonės 1966 metais būtų buvusios ūkiskaitinės ir visoms prekių grupėms būtų įvesta padidinta prekybinė nuolaida, tai jos dydis vietoje 4% būtų buvęs maždaug 8%.

Prekybinė nuolaida sudaro tik apie trečdalią abiejų sistemų bendrųjų pajamų, o likusiąją dalį — realizuotas atkainis. Nagrinėjamu laikotarpiu žymiai išaugo abiejų sistemų realizuoto atkainio lygis, tačiau Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo realizuoto atkainio lygis buvo aukštesnis, negu Lietkoopsąjungos.

Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo įmonių realizuoto atkainio lygį didino ir tai, kad aukščiausiosios kategorijos restoranuose daugeliui produktų (išskyrus užsakomuosius patiekalus) buvo taikomas 45%, I kategorijos — 36%, o vartotojų kooperacijoje — tik iki 22% atkainis. Be to, užsakomiesiems patiekalams Prekybos ministerijos visuomeniniame maitinime dar buvo taikomi papildomi atkainiai (aukščiausiosios kategorijos visuomeninio maitinimo vienetuose — 20%, I kategorijos — 15%, II kategorijos — 10%). Tuo tarpu vartotojų kooperacijoje tokie papildomi atkainiai nebuvo taikomi.

Nagrinėjamu laikotarpiu atkainių lygių skirtumą šių sistemų visuomeniniame maitinime iš dalies galima paaiškinti taip pat skirtinga jų apyvartos sudėtimi bei tinklo struktūra. Bendrojoje Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo apyvartoje, palyginti su Lietkoopsąjungos visuomeniniu maitinimu, žymiai didesnė dalis tenka III kategorijos valgyklų, esančių pramonės įmonėse ir kitose organizacijose, apyvartai. Prekybos ministerijos visuomeniniame maitinime ši dalis sudarė 37,9%, o vartotojų kooperacijos — 29% (3 lentelė).

Restoranuose ir kavinėse, palyginti su kitomis visuomeninio maitinimo įmonėmis, buvo taikomas aukštesnis atkainis, todėl, didėjant jų apyvartos daliai bei apimčiai, kartu kilo ir realizuoto atkainio lygis. Šie gana dideli atkainių ir tinklo struktūros skirtumai daugiausia ir apsprendė Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo realizuoto atkainio lygio skirtumą.

LTSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos
atskirų kategorijų visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos dalies pasikeitimas
IV ketvirčio bendrojoje apyvartoje 1960–1970 metais¹ (%)

	1960 metal		1965 metal		1970 metal		Padidėjo, sumažėjo (+ –), palyginti su 1960 metais	
	Prekybos m.	Lietkoopsąjunga	Prekybos m.	Lietkoopsąjunga	Prekybos m.	Lietkoopsąjunga	Prekybos m.	Lietkoopsąjunga
1. Restoranai	9,1	18,7	9,6	21,5	11,3	21,4	+24,2	+14,4
2. Kavinės	7,5		12,4		13,1 ²	5,1	+74,7	—
3. Bufetai ir užkandinės	41,6	30,4	30,4	23,4	22,7	19,9	-45,4	-34,5
4. Valgyklos	41,8	50,9	47,6	55,1	52,9	53,6	+26,6	+5,3
jų tarpe:								
a) pramonės įmonėse ir kitose organizacijose ²			22,0	8,4	27,0	10,7	—	—
b) aukštosiose mokyklose ir technikuose ³	3,9		3,5	2,9	4,0	2,8	+2,6	—
c) bendrojo lavinimo, profesinėse ir amatų mokyklose	2,5	1,0	6,1	7,5	6,9	8,9	+176,0	+790,0
d) tarybiniuose ūkiuose	—	2,4	—	7,7	—	6,6	—	+175,0

¹ Lentelė sudaryta, remiantis LTSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos planavimo skyrių duomenimis.

^{2,3} Iki 1966 m. Prekybos ministerijos ir iki 1967 m. Vartotojų kooperacijos statistinėje atskaitomybėje nebuvo išskirti nei šių valgyklų skaičius, nei IV ketv. apyvarta, todėl 1965 m. skiltyje parodyti atitinkami 1966 ir 1967 metų duomenys.

Atskirų prekių grupių apyvartos pasikeitimai LTSR Prekybos ministerijos
ir Lietkoopsąjungos visuomeniniame maitinime 1960—1970 metais¹
(atitinkamų metų kainomis)

	Parduota visuomeninio maitinimo įmonėse				
	degtinės ir likerio- degtinės gaminiai	vynuogių ir vaisių- uogių vy- no		bealko- holinių gėrimų	
LTSR PREKYBOS MINISTERIJA					
1960 m. (tūkst. rb)	1275,4	4381,1	4760,8	1985,9	12 403,2
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	3,4	11,8	12,8	5,4	33,4
1965 m. (tūkst. rb)	1615,0	4926,0	4134,0	921,0	11 596,0
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	2,8	8,6	7,2	1,6	20,2
1970 m. (tūkst. rb)	3358,0	9507,0	5726,0	1157,0	19 748,0
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	3,3	9,2	5,6	1,1	19,2
LTSR VARTOTOJŲ KOOPERATYVŲ SĄJUNGA					
1960 m. (tūkst. rb)	6902,0	4049,0	6586,0	1304,0	18 841,0
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	18,2	10,7	17,4	3,4	49,7
1965 m. (tūkst. rb)	8351,0	4976,0	6673,0	1608,0	21 608,0
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	15,0	8,9	12,0	2,9	38,8
1970 m. (tūkst. rb)	15 710,0	10 295,0	8815,0	2215,0	37 035,0
Dalis bendrojoje apyvartoje (%)	15,7	10,3	8,8	2,2	37,0

¹ Lentelė sudaryta, remiantis LTSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos planavimo skyrių duomenimis.

Kita svarbi priežastis, nagrinėjamu laikotarpiu turėjusi įtakos abiejų sistemų realizuoto antkainio lygiui, buvo ta, kad iki 1970 metų liepos 1 dienos alkoholiniais gėrimams buvo taikomi skirtingi antkainių dydžiai. Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo vienetuose stipriems alkoholiniais gėrimams (turintiems 40 ir daugiau laipsnių) buvo taikomas 50% antkainis, o silpniems (iki 40 laipsnių) — 20%. Vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo vienetuose šie antkainiai buvo atitinkamai 20% ir 10%. Tai, greta kitų priežasčių, kurių svarbiausia yra ta, kad vartotojų kooperacijos mažmeniniame tinkle buvo jaučiamas tam tikras alkoholinių gėrimų trūkumas, — turėjo nemažą įtakos skirtingai šių prekių grupių daliai abiejų sistemų bendrojoje apyvartoje (4 lentelė). Nors degtinės ir vyno dalis Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo bendrojoje apyvartoje 1970 metais, palyginti su 1960 metais, sumažėja, tačiau vertine išraiška degtinės ir vyno pardavimas padidėjo atitinkamai 44,5% ir 117,0% bei 92,4% ir 154,2%. 1970 metais Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo įmonėse realizuoto antkainio suma iš degtinės sudarė 21,9% visos realizuoto antkainio sumos, Prekybos ministerijos visuomeniniame maitinime — 4,1%. Iš viso Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo 1970 metais realizuoto antkainio sumos degtinei, degtinės-likerio gaminiam, vynui, alui, bealkoholiniams gėrimams tenka apie 41%, o Prekybos ministerijos visuomeniniame maitinime — atitinkamai maždaug 22,5%. Todėl, padidėjus minėtų prekių grupių apyvartos apimčiai nagrinėjamu laikotarpiu Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo įmonėse, žymiai padidėjo taip pat realizuoto antkainio suma ir lygis. Kaip tik daugiausia dėl to 1970 metais Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo įmonių realizuoto antkainio lygis priartėjo prie Prekybos ministerijos visuomeninio maitinimo lygio.

Palyginti aukštą Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo realizuoto antkainio lygį apsprendė didesnė pirktinių prekių (ypač gėrimų) dalis bendrojoje apyvartoje. To negalima vertinti teigiamai, ir, nuosekliai vykstant TSKP XXIV suvažiavimo nutarimus, Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo apyvartos struktūrą privaloma keisti ir tobulinti.

Apibendrinant galima visų pirma padaryti išvadą (kurią jau patvirtino 1971 ir 1972 metų abiejų sistemų ūkinės veiklos rezultatai), kad per artimiausius kelerius metus, esant lygioms visoms kitoms sąlygoms, skirtumas tarp šių sistemų visuomeninio maitinimo realizuoto antkainio lygio turėtų dar padidėti, smunkant Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygiui.

Antra vertus, autoriaus atlikta abiejų sistemų atskirų visuomeninio maitinimo vienetų tipų ūkinės veiklos rodiklių analizė parodė, jog labai skirtingų rezultatų yra pasiekę to paties tipo vienetai, esant maždaug vienodoms sąlygoms¹. Tuo būdu, esama nemaža vidinių rezervų visuomeninio maitinimo rentabilumui didinti. Tuo tikslu dabartiniu metu būtina įvesti visų visuomeninio maitinimo vienetų pagrindinių ūkinės veiklos rodiklių (jų tarpe ir rentabilumo) apskaitą, kad jų analizės pagrindu galima būtų išaiškinti nepakankamo rentabilumo priežastis (itin turint galvoje aukštą kaštų lygį) ir numatyti konkrečias priemones joms pašalinti. Be to, minėtųs rodiklius kiekvienam visuomeninio maitinimo vienetui reikėtų ne tik apskaičiuoti, bet ir planuoti.

Cia iškyla ir kitas svarbus klausimas: ar pakanka vien esamų vidinių rezervų abiejų sistemų visuomeninio maitinimo rentabilumui iki būtino ly-

¹ Atskirų Kapsuko, Utenos rajkoopsąjungų bei Vilniaus miesto Valgyklių tresto visuomeninio maitinimo 1969 metų rentabilumo analizė yra pateikta autoriaus kandidatiniame disertacijoje „Ekonominės reformos įgyvendinimo visuomeniniame maitinime probleminiai klausimai“, Vilnius, 1972 m.

gio pakelti? Gal būtinos ir kitos priemonės, nepriklausančios nuo pačių įmonių?

Darbo našumo kėlimas visuomeninio maitinimo įmonėse bei atskiruose jų vienetuose priklauso nuo pačių dirbančiųjų iniciatyvos, jų materialinio suinteresuotumo ir, antra vertus,— nuo jų darbo techninio apginklavimo lygio bei gamybos priemonių tobulumo.

Atlikta abiejose sistemose taikomų visuomeninio maitinimo darbuotojų darbo užmokesčio apmokėjimo formų ir premijavimo sistemų analizė parodė, kad jos yra netobulos ir neefektyvios, mažai tesusietos su atskirų darbuotojų darbo rezultatais. Todėl būtina tobulinti darbo apmokėjimo formas ir premijavimo sistemas.

Kalbant apie abiejų sistemų visuomeninio maitinimo techninį lygį, tenka pasakyti, kad jis (ypač Lietkoopsąjungos) yra dar labai žemas (5 lentelė). Visuomeniniame maitinime tebevyraujant rankų darbui, negalima pasiekti žymaus darbo našumo pakilimo netgi tuo atveju, jei darbuotojai būtų materialiai suinteresuoti.

5 lentelė

Lietuvos TSR Prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo aprūpinimo įrengimais lygis 1971.I.I d. (palyginti su normomis)

	[rengimų grupių pavadinimai]					
	Iš viso	jų tarpe				
		šaldymo	šildymo	mechaniiniai	kėlimo-transportavimo	kasos aparatai
LTSR Prekybos ministerija	49,5	78,0	49,6	49,7	10,7	54,4
Lietkoopsąjunga	28,1	38,4	25,5	24,7	2,6	8,5

Dėl visų išdėstytų priežasčių galima teigti, kad abiejų sistemų (ypač Prekybos ministerijos) visuomeniniame maitinime dabartinėmis sąlygomis vien vidinių rezervų panaudojimo pagrindu neįmanoma pakelti jo rentabilumo iki būtino (4—5%) lygio. Stiekiant visuomeniniame maitinime kuo efektyviausiai įgyvendinti ekonominę reformą, greta maksimalių pastangų vidiniams rezervams panaudoti, būtina įgyvendinti ir kitas, daugiausia nuo abiejų sistemų vadovaujančių organų, o juo labiau nuo pačių visuomeninio maitinimo įmonių bei vienetų, nepriklausančias priemones. Tai — antkainių atskiroms įmonių kategorijoms arba prekybinės nuolaidos atskiroms prekių grupėms padidinimas. Be to, abi šias priemones galima taikyti kartu.

Iš išdėstytos medžiagos seka išvada, jog rentabilumo problema visuomeniniame maitinime yra itin svarbi, ir tik ją tinkamai išsprendus, galima įgyvendinti ekonominę reformą, pasiekti jos efektyvumą.

Vilniaus valstybinis V. Kašpuko universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1974 m. gegužės mėn.

Литература

1. Кочерга А. И. Экономические проблемы общественного питания. М., «Экономика», 1972.
2. Лебедев Н. Н., Дериглазов Л. М. Экономика и планирование общественного питания потребительской кооперации. М, изд-во «Экономика», 1971.
3. Менделевич А. М. Экономический анализ в общественном питании. М., изд-во «Экономика», 1972.

4. Я. С. Столяров. Цена и рентабельность в общественном питании. М., изд-во «Экономика», 1972.
5. З. С. Ходорова. Экономика и организация финансов в общественном питании. М., изд-во «Экономика», 1971.

ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ ЛИТОВСКОЙ ССР В 1961—1970 ГОДАХ

В. ВЕНГРАУСКАС

Резюме

В статье рассматриваются изменения уровня рентабельности систем общественного питания Министерства торговли Литовской ССР и потребительской кооперации в 1961—1970 годах и, кроме того, подробно анализируются причины более высокого уровня рентабельности общественного питания потребительской кооперации по сравнению с системой Министерства торговли.

Анализ изменения рентабельности общественного питания Министерства торговли Литовской ССР и Литпотребсоюза за 1961—1970 годы показал, что основная причина низкого уровня рентабельности — опережающей рост товарооборота закрытой сети и доли продукции собственного производства в валовом товарообороте.

Несмотря на тот факт, что в обеих торговых системах в настоящее время имеется много неиспользованных внутренних резервов повышения производительности труда, снижения издержек производства и обращения, их все же недостаточно для осуществления действенной экономической реформы. Следовательно, наряду с использованием внутренних резервов, необходимо осуществить и другие меры, не зависящие, в основном, от руководящих органов обеих систем и тем более от самих предприятий. Это — повышение торговых скидок по ряду товарных групп, уравнивание их для хозрасчетных и нехозрасчетных предприятий, повышение наценок и др.

Таким образом, от повышения рентабельности общественного питания зависит эффективность осуществляемой экономической реформы в этой отрасли народного хозяйства.